

ФУНКЦІОНУВАННЯ КИЇВСЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО УНІВЕРСИТЕТУ – ПРОРИВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ У 1917-1918 рр.

На основі архівних і опублікованих джерел, а також праць українських науковців досліджується комплекс організаційних, кадрових і навчально-методичних питань, пов'язаних із діяльністю Київського українського народного університету – першої національної вищої школи українців у 1917-1918 рр.

Ключові слова: Київський український народний університет, лектори, студенти, навчальний план, українська мова, українознавство, бібліотека, навчальний процес, наукові дослідження, культурно-просвітня діяльність, статут.

Одним із найбільших надбань національного відродження України 1917-1918 рр. стало заснування і функціонування первістка національної вищої освіти і науки – Київського українського народного університету (КУНУ). Це була подія всеукраїнської ваги, яка продемонструвала спроможність нації до культурного зростання, вирішення одного із складних історичних завдань в умовах розпаду імперської системи, масового пробудження національної самосвідомості і творення власної держави.

Вітчизняні автори уже звертали увагу на передумови формування, відкриття і, частково, діяльність зазначеного закладу. Про це йдеться у працях учасників Української революції Ф.П.Сушицького [51], П.Пилипчака [42], С.Постернака [43], С.О.Сірополка [46], сучасних дослідників – В.І.Онопрієнка [40], О.В.Колпакової [29], В.М.Урбанського [57], В.П.Ляхощького [31], Е.М.Мельника [32] та ін. Утім про функціонування закладу загалом ще не створено окремого ґрунтовного сюжету, який би давав цілісне розуміння піднятої проблеми. Окремі напрацювання у цьому напрямку зроблено О.С.Грушевським [19,21], однак по свіжих слідах він лише зафіксував окремі факти з університетського життя і виклав свої спостереження за навчальною працею студентів.

Метою статті є дослідження комплексу питань, пов'язаних із роботою з жовтня 1917 по липень 1918 р. Київського українського народного університету – первістка національної університетської освіти в добу Української революції.

Організація КУНУ передбачала розв'язання цілої низки логічно сформованих завдань – створення адміністрації, лекторських сил, контингенту слухачів, бібліотеки, а також розміщення і відповідне фінансування закладу, налагодження навчального процесу, наукових досліджень, культурно-просвітної діяльності поза університетом тощо.

Однією із найбільш важливих проблем була кадрова. Відповідно до навчальних планів кожного факультету (історико-філологічного, фізико-

математичного і правничого) слід було підібрати не лише фахових лекторів, а ще й здатних викладати українською мовою. Основним шляхом формування професорсько-лекторської корпорації нового закладу була добровільна мобілізація професури і доцентури українського походження, до того ж задіяної у російськомовних вищих школах Києва та інших міст України. У вересні – грудні 1917 р. дали згоду працювати в КУНУ вчені-українці університету св. Володимира: ординарні професори Г.Г.Павлуцький, В.М.Константинов, С.Е.Кушакевич, Б.О.Кістяківський, В.І.Лучицький, А.М.Лобода, екстраординарні професори О.М.Лук'яненко, В.В.Зеньківський, приват-доценти І.І.Огієнко, Ф.П.Сушицький, О.С.Грушевський, А.Е.Маліновський, О.В.Корчак-Чепурківський, М.П.Кравчук, М.П.Василенко, С.К.Черняхівський, О.К.Черняхівський та ін. До викладацької праці приступили також викладачі неукраїнського походження: заслужений ординарний професор Д.О.Граве і ординарний професор І.І.Косоногов [22, ф.р.936, оп.1, спр.12, арк.1; 29, с.33]. Дослідниця О.В.Колпакова пояснювала їх вибір (більшість професури університету св. Володимира іронічно оцінювала КУНУ) прихильним ставленням до українського відродження [29, с.33]. За свідченням В.В.Зеньківського, «було 10 осіб, професорів Університету св. Володимира, які увійшли до складу Українського Народного Університету. Наші колеги із російського Університету (який був відомий своїм консерватизмом) поставились надзвичайно гостро і вороже до того, що частина його професорської колегії перейшла до Українського Університету...» [26, с.33].

Лекторські сили поповнили й представники інших вузів. Так, на роботу до КУНУ перейшли ординарні професори Київського політехнічного інституту І.М.Ганицький, В.О.Плотников і П.Пилипчук, приват-доцент Дєрпського університету Ф.П.Швець, професор Варшавського політехнічного інституту В.В.Дуб'янський, професор Петроградського університету М.І.Туган-Барановський, приват-доцент того ж вишу К.В.Широцький [22, ф.р.936, оп.1, спр.11, арк.1; 25, с.62; 59, ф.2582, оп.1, спр.182, арк.18]. Крім того, зголосилися працювати приват-доцентами М.І.Рудницький, В.К.Прокопович, В.Ф.Рафальський, М.Ф.Біляшівський, Гук, Руденко, а також професорські стипендіати О.І.Мовчан, Лукалов і Михайлюта. З різних установ і організацій прийшли чимало освічених лекторів, утім без наукових ступенів і вчених звань. Це – Ю.Г.Гаєвський, П.Ю.Грищинський, Жілінський, П.М.Пелех, Г.Г.Холодний, Н.Я.Шульгіна-Ящук, Хомик, В.В.Шарко, С.М.Лашенко і О.К.Мицюк [22, ф.р.936, оп.1, спр.11, арк.1]. За підрахунками В.І.Онопрієнка, з вересня 1917 р. майже три десятки українських учених (здебільшого члени Українського наукового товариства) виявили бажання працювати в КУНУ [40, с.80].

Не усі вчені-українці, прийняті на роботу до українського університету, могли відразу викладати українською мовою. Зокрема, професор М.І.Туган-Барановський заявив, що «буде старатися викладати на українській мові» [22, ф.р.936, оп.1, спр.7, арк.4]. В.В.Зеньківський стверджував, що «не розмовляв українською мовою»; утім його запевнили, що, як виняток, він буде викладати російською, адже керівництво КУНУ не мало шовіністичних настроїв [26, с.32]. Професор, який не зміг відмовитися від запрошення викладати в українському університеті курс філософії, зізнав-

ся, що його становище в закладі було, на його переконання, фальшивим і двозначним, адже завдання полягало в тому, щоб дати змогу студентам-українцям слухати лекції рідною мовою [26, с.33]. Російськомовних лекторів в КУНУ було обмаль.

Перед початком навчального року російські університети для зручності студентів, зазвичай, видавали друком проспекти і програми навчання на кожному факультеті. Сподівалися, що і КУНУ піде таким шляхом, аби показати студентській молоді всі основні складові навчальних планів і програм. Утім український університет, через відсутність достатньої кількості коштів (його бюджет складали пожертви від різних юридичних і фізичних осіб, а також внески студентів як плата за навчання) і високу дорожнечу (друк 1 друкованого аркуша обходився у 400 крб.) вказаної традиції, на жаль, не зміг підтримати [41, с.1].

Ще у серпні 1917 р. україномовна преса розмістила повідомлення про прийом молоді обох статей на усі три факультети Українського народного університету у Києві. Для зарахування на трирічний термін навчання (у російських університетах – 4 роки) слід було подати відповідні заяви і свідоцтва про освіту (не менше 6 класів чоловічої гімназії або учительські інститути і семінарії, військові і земсько-фельдшерські школи). Приймали і студентів вищих навчальних закладів. Незабаром до університету потягнулися сотні молодих людей, які виявили бажання здобути вищу освіту рідною мовою. Інформація про заснування української вищої школи дуже швидко поширилася по всій Україні. Батьки інформували про це своїх синів, які знаходилися у діючій армії. Один із українських вояків, 26-річний штабс-капітан 18 Кавказького стрілецького полку Данько Чорнокун, який знаходився у Туреччині, у жовтні 1917 р. просив керівництво закладу надіслати йому умови прийому, а також положення і програму навчання. Прагнення до національної вищої освіти він пояснював тим, що має «тільки одне серце шире, котре просить працювати на українській ниві», «шире бажання к праці для пользи і утіхи неньки України» [22, ф.р.936, оп.1, спр.1, арк.86]. Наведений факт був непоодиноким. За свідченням сучасника, «з глухих містечок Західного фронту і з сел. Трапезундського району в Турції посипалися листи з висловами радості з приводу заснування Українського Університета та бажання вчитись на рідній мові українознавства. Розпитували, як виникла думка про Український Університет, хто були перші його працівники, й потім з повним довір'єм до української справи університетської рішучо заявляли: ну, так ми забираємо свої папери з Вищих Жіночих Курсів або Політехніки та переходимо до Вас на українські виклади... Молодь академічна українська вповні зрозуміла справу і відгукнулася звичайно широко і співчуваючи» [19, с.324].

Склад абітурієнтів був різноманітним. Серед них зустрічалися і студенти російських вищих шкіл, які виявили бажання студіювати українознавство, а також слухачі різних курсів, народні учителі, галицька молодь [43, с.74]. Станом на 16 вересня 1917 р. на історико-філологічний факультет було подано 36, фізико-математичний – 29, правничий – 16 і підготовчі курси – 100 заяв [22, ф.р.936, оп.1, спр.7, арк.7]. Утім це був лише початок формування студентського контингенту і його резерву. На початку

листопада, коли прийом документів завершився, канцелярія підрахувала, що загалом кількість молоді, прийнятої на навчання до університету, досягла 1370 осіб. З них 420 прийшли на історико-філологічний факультет, 240 – правничий і 140 – на фізико-математичний. 570 осіб стали слухачами підготовчих курсів. З них 350 – на молодших, тобто дворічних, і 220 – на старших, або однорічних [51].

Наприкінці 1917-1918 навчального року в КУНУ нараховувалося 1363 студенти і слухачі [47; 2; 40, с.79; 5, с.69]. Незначне зменшення пояснюється фізичними втратами через воєнні дії і смертельні хвороби, які не обійшли університетську молодь. Одне із архівних джерел подає значно вищу, на наш погляд, перебільшену, а, отже, необ'єктивну цифру про наявний навчальний контингент КУНУ. Так, 2 жовтня 1919 р. Ф.П.Сушицький, Г.Г.Павлуцький і О.В.Корчак-Чепурківський у «Пам'ятній записці про Київський Державний Український Університет» вказували, що народний університет у Києві першого року свого існування (а другого і не було!) мав у своєму складі понад 1500 осіб молоді, яка здобувала освіту і навчалася на підготовчих курсах [22, ф.р.936, оп.2, спр.14, арк.14]. Округлення цифри у бік наведеного збільшення в умовах, коли денікінщина загрожувала державному характеру закладу, не мало, на думку професури, принципового значення і було покликане продемонструвати на більш «солідних» статистичних викладах тягу української молоді до національного університету.

О.С.Грушевський, який досить тісно працював із студентами КУНУ, знав їх настрої і переживання, відмічав старанне ставлення юнаків і дівчат до навчальної праці. «Пропустити виклад (лекцію. – Авт.) без важкої причини, мало хто се зробить, – наголошував він, – а хто зробить, той викличе докір від товаришів». Порівняння академічного тону студентів університету св. Володимира і КУНУ, зроблене Грушевським, було на користь останніх, що пояснював їх давньою мрією про українську науку [41, с.1].

Відповідно до «Проспекту Народного Українського Університету» перший навчальний рік поділявся на два півріччя – осіннє (з 9 жовтня до Різдяних свят) і весняне (від Водохреща, тобто з 21 січня, до квітня). Навчання відбувалося після обіду (з 16.00 до 22.00) у приміщеннях університету св. Володимира, де за невисоку плату орендували 5 аудиторій [44; 51]. Свої кабінети і лабораторії надав молодому університету Київський політехнічний інститут. У листопаді 1917 р. КУНУ розпочав видання свого друкованого органу – «Університетські вісти» (редактор – О.С.Грушевський), у яких розмістили, зокрема, програми викладів з політичної економії (лектор О.К.Мицюк) та історії середньовічної Європи. З цього можна робити висновок, що інші програми або ж не були готові до друку, або ж невеликий обсяг видання (всього 16 сторінок формату 14x20 см) зашкодив цьому наміру.

Зацікавленість україномовними дисциплінами з боку молоді була справді великою. До КУНУ прагнули студенти інших вищих шкіл Києва. З метою формування національного світогляду майбутніх українських діячів, що готувалися тут, навчальний план, зокрема, історико-філологічного факультету був побудований за принципом інтенсивного студіювання українознавства, тобто спочатку вивчалися дисципліни, пов'язані з історією

єю, економікою і культурою українського народу, а вже потім загальні (третій і наступні семестри), значною мірою узгоджені з планами російських і західноєвропейських університетів. Така послідовність навчання сприймалася не всіма, але найбільше не погоджувалася значна частина професури історико-філологічного факультету університету св. Володимира. Утім, попри певні хронологічні невідповідності у вивченні, наприклад, українського і світового мистецтва (на II курсі доводилося повертатися від початку XX ст. до античних часів), запропонований варіант національної моделі історико-філологічної освіти в цілому був прийнятним, особливо зважаючи на відсутність подібного українського досвіду. Це було виявом апріорного бачення структури навчального року, який слід було апробувати емпірично, а вже згодом проаналізувати і виробити пропозиції щодо вдосконалення [54].

Нова справа відразу виявила ряд упущень і недоліків. Одним із них стала погана забезпеченість навчального процесу літературою. Як зазначав у листопаді 1917 р. О.С.Грушевський, лектори КУНУ «не мають до послуг цінних бібліотек, якими користуються їх товариші, лектори російського університету [св. Володимира]. Починати і вести виклади в Українському університеті без відповідної бібліотеки се дуже важко» [41, с.2].

Такої думки дотримувалися усі лектори КУНУ. Утім виправити становище за тогочасних умов було вкрай непросто. Вирішенню цього завдання перешкоджало кілька серйозних чинників. По-перше, фінансовий. Заклад не мав достатніх коштів для нормального забезпечення усього університетського життя. Розрахунок отримати фінансову підтримку від Тимчасового уряду чи Української Центральної Ради не виправдався (22 жовтня 1917 р. Рада КУНУ, заслухавши інформацію ректора І.М.Ганицького про результати його розмови з Генеральним секретарем освітніх справ щодо можливості фінансування закладу, ухвалила таке категоричне рішення: «...До Центрального уряду з проханням не удаватись, грошей не просити» [22, ф.р.936, оп.1, спр.7, арк.11]). По-друге, попри величезний масив українознавчої літератури, що появилася у 1917 р. (747 найменувань [46, с.155]), її наукова складова була вельми незначною. Приміром, з історії України та українського права опублікували, за підрахунками А.Козаченка, всього україномовних 85 книг і 14 статей [28, с.12]. Тому питання бібліотечного фонду вирішували у нетрадиційний спосіб – звернулися до авторів книг з проханням подарувати університетові свої праці. Для фінансування початкових заходів із складання фундаментальної бібліотеки І.М.Ганицький відмовився від своєї ректорської платні. З невеликих коштів виділили 1500 крб. на придбання літератури (2/3 цієї суми направили на придбання україномовної літератури, решту – на іншу). 29 жовтня 1917 р. Рада лекторів утворила спеціальну бібліотечну комісію (О.С.Грушевський, І.І.Огієнко, Ю.Г.Гасвський, О.К.Мицюк, Ф.П.Швець, Г.Г.Холодний), якій доручили відповідати за формування бібліотечних фондів [22, ф.р.936, оп.1, спр.7, арк.11зв.]. Історик В.П.Ляховський стверджує, що результатом діяльності зазначеної комісії стало започаткування «книжкового навчально-культурного центру» українського університету [31, с.336].

Бібліотекарем КУНУ призначили Г.Г.Холодного. За його звітом, який охоплює період з 1 грудня 1917 р. по 9 червня 1918 р., до фонду

бібліотеки передали 134 примірники (110 назв). Частина книг подарували І.М.Ганицький (42 примірники), Г.Н.Губарев (11), Сльозкін (4), І.І.Огієнко, архієпископ Олексій, різні інституції [22, ф.р.936, оп.1, спр.5, арк.5]. На придбання літератури заклад витратив усього 25 тис. крб. Загальна чисельність бібліотечного фонду сягала близько 20 тис. примірників, більшість яких стосувалася українознавства [22, ф.р.936, оп.1, спр.5, арк.1зв.]. Невелике приміщення бібліотеки розміром 8,5х8,5 м доводилося орендувати. Через недостатню кількість шаф (їх було усього 5) значну кількість книг розмістили на підлозі, без належної систематизації, хоча майже вся література була закаталоговізована. Давалися взнаки відсутності читального залу, достатніх площ для зберігання фонду. Через проблеми із фінансуванням виник борг з платежу за оренду приміщення (сума досягла 10 тис. крб.) у Київському комерційному інституті. У травні 1918 р. через дефіцит навчальних площ у бібліотеці проводив засідання ботанічний гурток студентів природничого відділу фізико-математичного факультету [22, ф.р.936, опр.1, спр.5, арк.5а].

Одним із важливих завдань українських вчених, які працювали в КУНУ, було проведення наукових досліджень, як наголошував О.С.Грушевський, у тісному зв'язку з Українським науковим товариством та використанням його періодичних видань [19, с.326]. Таким чином, перший український університет мав бути не лише національним освітнім, а й науковим центром країни, що відповідало університетській традиції як Європи, так і Росії. З початком функціонування Української держави виникли надії, що вона займеться створенням для вчених необхідних умов науково-дослідної праці. У дуже актуальній для національного відродження царині історії України очікували ряд важливих урядових заходів, таких зокрема, як створення державних архівів зверху донизу, належне фінансування діяльності архівних комісій, допомога науковим товариствам і молодим дослідникам тощо [17, с.133]. Утім для вирішення поставлених самим життям вимог державі потрібна була стабільність, мирні умови існування, вихід із тривалої економічної кризи, яка охопила Україну через участь у Першій світовій війні.

Попри українські нелегкі умови життя громадян УНР, по-суті, виживання, викладачі КУНУ займалися науковими дослідженнями, хоча значна частина їх праць не друкувалася через відсутність належних коштів. Серед опублікованого ряду праць домінували українознавчі дослідження, науково-популярні і публіцистичні твори, які відразу використовувались українськими колами суспільства.

Восени 1917 – в першій половині 1918 р. історик і філолог О.С.Грушевський опублікував російськомовну монографію «Города Великого княжества Литовского в 14-16 вв.» [6], (на її основі збирався захищати магістерську дисертацію в університеті св. Володимира), серію робіт про Тараса Шевченка [20; 15; 7; 13], Івана Франка [9], Пантелеймона Куліша [16], українське письменство другої половини XIX ст. [12], економічне життя України у XVI ст. [8], митну справу [14], а також міське життя південних замків XVI ст. [10] і Кирило-Мефодіївське братство [11]. Розробляв учений і питання сучасної історії, зокрема про українське архівознавство [18], роздумував над проблемами становлення української науки [17], фіксував

основні віхи творення і діяльності Київського українського народного університету [19;21] тощо.

Певний доробок зробили дослідники української культури. Так, П.І.Огієнко видрукував текст своєї академічної промови під час відкриття КУНУ [38] і коротку історію культури українського народу, яка стала навчальним посібником для студентів усіх трьох факультетів народного університету, що вивчали однойменну дисципліну [39]. К.В.Широцький, дослідник української історії, етнографії і мистецтва, опублікував ряд статей, зокрема «Старовинне мистецтво на Україні», «Українська штука за часів старокнязівських та її виучення», де підняв питання про джерела української художньої культури, історіографії мистецтвознавчих досліджень [66]. Його перу належать видані для широкого вжитку перший путівник до пам'яток культури м. Києва [60], статті про церковні стародруки [69], кольоровий папір [62], церковний обряд [68] та музику й співи в Україні [63]. Автор ґрунтовно проаналізував публікацію Солнцева про Софійський собор у Києві [65], спробував дати відповідь на питання про авторство плану Києва 1638 р. [67], став одним із перших літописців Академії мистецтв [64]. Попри важку хворобу, вчений активно працював над рукописом двотомної історії українського мистецтва, яку закінчив незадовго до смерті у вересні 1919 р. [24, с.1090]. Цікавила К.В. Широцького й історична тематика. У 1918 р. він видав змістовну брошуру про Коліївщину [61].

Чи не найбільш плідно працювали мово- і літературознавці. Один із найбільш наполегливих науковців – П.І.Огієнко – присвятив низку наукових і науково-популярних праць практичній українській мові, які користувалися підвищеним попитом серед української громади. Велику увагу привернув українському правопису і вивчення граматики у школах різних типів, у т.ч. й російських [33; 36; 37; 34; 35]. Фахівець з історії української літератури, Ф.П.Сушицький, досліджував питання, пов'язані з творчістю Тараса Шевченка [49;50], розробив концепцію принципів і методів дослідження і викладання українознавства [50;51]. На той час вчений завершував написання магістерської дисертації «Западнорусские летописи как литературный памятник» [22, ф.р.16, оп.465, спр.468, арк.326зв.] (захист мав відбутися в університеті св. Володимира).

Опубліковані праці з українознавства надходили до бібліотеки університету, використовувалися студентами у навчальному процесі, дали змогу децю розширити можливості пізнання української історії, літератури, культури, глибше вивчати рідну мову, її еволюцію впродовж століть.

Після Водохреща 1918 р. у КУНУ розпочався другий (весняний) семестр. Розжитися на свої приміщення, на жаль, не вдалося, то ж продовжували послуговуватися орендованими. О.С.Грушевський, який відстежував основні кроки українського вишу, по свіжих слідах піднесено наголошував: «...Знов залунала українська мова в сих старих стінах (будинку університету св. Володимира. – Авт.), і весела українська молодь може ділитися своїми вражіннями і спостереженнями» [21, с.55]. Утім, попри оптимізм намірів, університету незабаром довелося перервати свою працю більш як на місяць. Причиною цього стали події Першої російсько-української війни і, зокрема, окупація столиці УНР більшовицьким військом Муравйова 5 лютого 1918 р. Цьому передував 11-денний артилерійський

обстріл Києва. У місті виникло багато пожеж. Києви ховалися по підвалах. Магазины і базари не працювали. За спогадами А.А.Гольденвейзера, перші дні більшовицької влади були наповнені «жахом і кров'ю» [4, с.205]. Упродовж трьох тижнів «господарі міста» розстріляли близько 5 тис. осіб, переважно військових [24, с.489]. «Червоний терор» був спрямований проти національно свідомих українців, унеможливив роботу українських просвітних інституцій. Значна частина української інтелігенції, у т.ч. лекторів КУНУ, рятуючись від переслідувань і фізичного знищення, покинула Київ. А ті, що залишилися, жили у постійному страхі. «По вулицях було зовсім небезпечно ходити, українців хапали, виводили кудись, звідти вони не вертались. Де хочуть, що люди розмовляють по-українськи, їх заарештовували» [45, с.147].

Після відновлення у столиці української влади запрацював і КУНУ. Достеменно невідомо, коли точно відновився навчальний процес. Утім архівне джерело дає змогу з'ясувати дату зібрання вищого колегіального органу університету – Ради лекторів – 10 березня 1918 р. за новим стилем. Студенти, які після відновлення в столиці суверенітету УНР зібралися на загальні збори, ухвалили рішення про відкриття у «найближчому часі» другого семестру. Крім того, вони висловилися за повернення з війська студентів, які були мобілізовані туди у січні 1918 р., а також поширення інформації про відновлення роботи університету у сільській місцевості (туди від'їхала частина студентства) [56]. 14 березня 1918 р. газета «Народна воля» вмістила повідомлення ректора КУНУ І.М.Ганицького про те, що факультети і підготовче відділення поновлять свою працю через 3 дні, тобто 18 березня [3]. Про те ж саме писала газета «Нова Рада»

Відновлювати навчальну працю було вкрай непросто. Український народний банк, у якому зберігалися кошти університету, що надійшли від студентів і курсистів за навчання, був дезорганізований попереднім режимом і не працював. 14 березня 1918 р. керівництво університету звернулося до Ради Народних Міністрів УНР з проханням виділити 200 тис. крб. для облаштування хімічної і фізичної лабораторій, кабінетів зоології, ботаніки, мінералогії, геології, фізичної географії, механіки і геометрії, математичного семінару, а також на астрономічні прилади [22, ф.р.936, оп.1, спр.1, арк.3]. Утім такої потрібної допомоги на розвиток своєї матеріально-технічної бази заклад не отримав. Навіть невідомо, чи уряд офіційно відповів на прохання єдиного в УНР українського університету, що забезпечував науковий зміст освіти. В опублікованих протоколах уряду за березень-квітень 1918 р. не виявлено пунктів, які б засвідчували про внесення і розгляд зазначеного питання міністрами. Не виділяючи коштів на підтримку українського народного університету, уряд разом з тим проголосив 17 квітня 1918 р. рішення про асигнування Київському політехнічному інституту на покриття дефіциту 1917 р., виплату додаткової платні служачим (допоміжним і технічним працівникам) за попередній рік, а також на ремонт геологічного кабінету 149345 крб. 89 коп. [53, с.284]. Різні джерела однозначно засвідчують, що аж до кінця навчального року КУНУ існував лише за кошти, отримані за надання освітніх послуг [47].

Крім навчальної і наукової роботи, університет проводив значну культурно-просвітницьку працю, яка мала на меті утверджувати в

свідомості широкого громадянства ідеї національного відродження. Створена студентами у травні 1918 р. Культурно-просвітня комісія (її очолював Іван Іванов) зайнялася відкриттям на Київщині курсів української, латинської і грецької мов (за програмою гімназій), українознавства (читалися лекції з історії України, українських мови і письменства), кооперації (готували рахівників), пасічництва тощо. Комісія зуміла організувати літні курси з українознавства для пересічних киян. В орендованих приміщеннях університету св. Володимира курсисти слухали лекції з історії української культури (лектор І.І.Огієнко), історії нової української літератури, української граматики і стилістики української мови (З.Свтушенко), читання літературних творів, ораторського мистецтва, декламації, журналістики й публіцистики (І.Юхименко) [22, ф.р.936, оп.2, спр.10, арк.49].

Історико-екскурсійна секція комісії готувала керівників, яким належало організувати для дітей і дорослих екскурсії українською мовою до історичних і архітектурних пам'яток Києва. У червні-липні 1918 р. на тритижневих платних курсах (навчалися 45 осіб) лекції організаторам екскурсійної справи читали лектори КУНУ – Г.Г.Павлуцький, В.К.Прокопович, В.Козловська, А.Грабар, Ф.Л.Ернст, Зумер, Алешко, Стелецький та ін.) [22, ф.р.936, оп.2, спр.10, арк.108].

Разом із природничою секцією КУНУ комісія провела платні тритижневі природничі курси для студентів, курсистів, учителів і любителів природи. Тут викладали і лектори народного університету – В.В.Дуб'янський, В.І.Лучицький, П.А.Тутковський, О.А.Яната, Л.Красівський, Гришинський, Портенко та ін. Вони прочитали низку лекцій з українського природознавства, зокрема, про фізико-географічне положення України, її флору і фауну, завдання та стан української географії, дослідження рослинного і тваринного світу України, стан і завдання українських антропології і етнографії, методику збирання зоологічних матеріалів, а також світову охорону пам'яток України [1; 22, ф.р.936, оп.2, спр.17, арк.50].

Лекції на історичну тематику були прочитані викладачами КУНУ у Переяславі, Каневі, Черкасах, Кременчуку, Харкові, Лубнах, Ромнах, Прилуках і Ніжині [22, ф.р.936, оп.2, спр.10, арк.108].

Культурно-просвітня комісія накреслила план відкриття шкіл для дорослих, зайнялася виробленням статуту шкіл грамоти. Роботу розпочали із столиці. Члени комісії підшукали 6 приміщень на Куренівці, Деміївці, ст. Київ-товарний. Як правило, це були приміщення існуючих шкіл для дітей. Миська дума дала необхідний дозвіл на їх оренду. Охочих навчатися було чимало. Однак гостро відчувалася фінансова проблема [22, ф.р.936, оп.2, спр.17, арк.62]. 30 травня 1918 р. комісія прийняла Статут школи грамоти для дорослих, вирішила звернутися до населення про пожертви на організацію шкіл для дорослих громадян [22, ф.р.936, оп.2, спр.13, арк.57].

Дослідник освітніх процесів в Україні революційної доби (1917-1921 рр.) Е.М.Мельник вважає, що завдяки діяльності Культурно-просвітньої комісії значно зріс рівень свідомості української молоді, що забезпечувало її активну участь у подальшій розбудові і зміцненні української держави [32, с.41]. Очевидно, мову треба вести лише про ту частину молодших українців, які прослухали відповідні лекції і підвищили рівень

свої національної свідомості, що зумовило їх активну участь у культурно-освітніх і державотворчих процесах.

Як осередок національно свідомої, патріотично налаштованої української інтелігенції, КУНУ відіграв велику роль у розвитку мережі національної університетської освіти. Один із відомих борців за реалізацію національного університетського проекту лектор КУНУ Ф.П.Сушицький у 1917 р. вважав, що революція забезпечить зміну статусу університетів в Україні з російського на український [50, с.83]. Утім механізм цього складного і, на жаль, вкрай заполітизованого процесу на той час явно не усвідомлювався. Трохи пізніше, навесні 1918 р., Рада лекторів КУНУ, взявшись за вироблення плану мережі українських державних і народних університетів, обрала спеціальну комісію, якій доручила зайнятися вирішенням питань, пов'язаних із заснуванням університетських закладів. До її складу увійшли О.М.Лук'яненко (голова), В.В.Дуб'янський (секретар), Ф.П.Швець і К.Д.Титаренко. Комісія провела своє перше засідання 20 березня 1918 р. З метою вироблення програми університетського будівництва у її роботі взяв участь директор департаменту вищої і середньої школи Міністерства народної освіти УНР Ф.П.Сушицький. Усі погодилися з думкою, що вирішальна роль у творенні українських народних університетів має належати МНО. До цієї роботи вважали за необхідне залучити також місцеві українські громадські організації.

Комісія виробила програму своєї діяльності, чільне місце у якій посідало відкриття в різних містах українських народних університетів (УНУ). Першу групу становили університети нормального типу (на зразок КУНУ). Першочергово передбачалося відкрити їх у Києві, Кам'янці-Подільському, Катеринославі, згодом – у Полтаві і Чернігові. До другої групи віднесли звичайні (не наукові, а культурно-просвітні) українські народні університети, які збиралися заснувати передусім у Києві, Житомирі, Холмі, Одесі, Харкові, Полтаві, Чернігові, Сумах, а вже згодом у Херсоні, Черкасах, Умані, Ніжині, Вінниці, Кременчуці і Єлисаветграді. Зроблені комісією попередні розрахунки показали, що утримання одного університету першої групи мало обійтися державі у 2 млн. крб., другої – лише 200 тис. крб. [22, ф.р.936, оп.1, спр.8, арк.6-6зв.; 23].

Підбираючи для відкриття університетів різних типів ті чи інші міста, комісія керувалася інформацією, яка поступала до них з місць. Найбільш достовірні дані вона отримувала безпосередньо від делегатів, які перебували до столиці з регіонів. Так, у березні 1918 р. комісія заслухала аргументи представників кам'янець-подільської і харківської [22, ф.р.936, оп.1, спр.8, арк.8-11], у травні – катеринославської [55] громад.

Оскільки гетьманська влада доручила підготовку питань, пов'язаних із відкриттям університетів в Україні, Міністерству освіти і зокрема створеній при ньому тимчасовій спеціальній Комісії із заснування вищих шкіл і наукових інституцій, то потреба у функціонуванні зазначеної вище комісії КУНУ із створення мережі українських університетів відпала – вирішення зазначеної проблеми перейшло із громадського рівня на державний. Усі напрацювання, зроблені університетською комісією, були передані офіційній комісії, яку очолив академік В.І.Вернадський.

Наприкінці навчального року КУНУ мав значний науково-педагогічний колектив, який нараховував 2 заслужених ординарних професорів, 14 ординарних і 5 екстраординарних професорів, 2 доцентів, 10 приват-доцентів, 10 викладачів без наукових ступенів і учених звань (мали наукові праці) [57, с.103].

Сучасники по-різному оцінювали появу і діяльність першого українського університету, який засвідчив про здатність українців до високої самоорганізації, був реальним осередком національної вищої освіти, науки і культури, що служив інтересам відродження країни. Автори згаданої «Пам'ятної записки про Київський Державний Український Університет» представляли КУНУ як національний вищий навчальний заклад, створений заради обслуговування потреб «усього місцевого населення, яке розмовляє і думає по-українському» [22, ф.р.936, оп.2, спр.14, арк.14]. О.С.Грушевський вбачав у цьому закладі одинокий український університет, який відповідав «давнім українським мріям», що реалізувалися внаслідок «невпинної культурної праці українського громадянства за останніх чверть століття», став «культурним, кристалізаційним центром, коло якого зараз же почалося єднання і гуртування» українців [19, с.320, 322, 324]. Університет, на переконання Грушевського, формував кадри «інтелігенції з українською освітою та ... любов'ю до рідного українського життя» [21, с.583].

Бачення рушійної ролі КУНУ в національному відродженні не завадило сучасникам відзначати і певні вади в його організації. Йшлося, зокрема, про відсутність власного приміщення, невирішену проблему з фінансуванням, а також, що найсуттєвіше, відсутність «жодних державних прав», «патенту для служби, як давали державні російські університети» [27, с.8]. Редакція часопису «Наше слово» назвала КУНУ одним із здобутків Української революції і висловила солідарність із студентами названого закладу, які побоювалися реалізації плану злиття його із університетом св. Володимира, в результаті чого він міг зазнати русифікації, втратити свою національну самобутність і оригінальність. Молодь вважала за необхідне надати університетові державні права, бачила себе вже у державному університеті, бо, на її переконання, саме вона «не щадила і не щадить своїх сил для розповсюдження між українським народом самоосвіти», а «в часи небезпеки для Української Держави (Перша російсько-українська війна. – Авт.) залишила свої аудиторії та підручники і зі зброєю в руках пішла рятувати свою рідну батьківщину і кров'ю своєю покропила той шлях, що привів нас до незалежності» [59].

Приват-доцент П.Пилипчук ще у жовтні 1917 р., коли народний університет тільки запрацював, звернув увагу на те, що випускники КУНУ не матимуть відповідних офіційних документів, необхідних для працевлаштування, а тому, скоріш за все, змушені будуть вступати ще й до російських державних університетів, аби отримати їх там. Через це він розцінював КУНУ як «сурогат», який не мав «ні обсягу прав, ні програми, ні взагалі певного статуту і обсягу науки». У статті «Український університет» приват-доцент чи не першим поставив питання про необхідність українського державного університету, бо, на його думку, відсутність такого закладу «гальмує всю справу освіти», адже випускники українських гімназій змушені вступати до російських повноправних університетів.

Тому Україна повинна була мати свій державний університет, «свій розсадник рідної, а не чужої, культури» [43].

Одним із організаційних питань, що тісно пов'язувалось із функціонуванням КУНУ, було прийняття його статуту. Спроби погодити проєкт тексту цього документа у вересні 1917 р. виявилися безрезультатними. Архівні документи так і не зафіксували факту його ухвалення. Утім у працях В.І.Онопрієнка [40, с.79-80] і О.В.Колпакової [29, с.30] цитується «Статут Київського Українського Народного Університету», примірники якого виявили відповідно в Інституті рукопису Національної бібліотеки НАН України імені В.І.Вернадського і Державному архіві міста Києва. Такий же документ вдалося виявити і нам у фонді 2201 Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України [60, ф.2201, оп.1, спр.329, арк.50-52]. Ідентичність усіх трьох примірників можна встановити на основі співставлення наведених авторами цитат з відповідними фрагментами цілісного документа. Аналізуючи «Статут», дослідники не звернули, на жаль, увагу на те, що, по-перше, серед засновників університету (Українське наукове товариство, Центральний кооперативний комітет) не зафіксовано товариство «Праця» – ініціатора відкриття КУНУ. По-друге, у цитованому документі вказується мінімальний вік студентів – 16 років (у 1917 р. до українського університету приймали молодь не молодше 18 років). По-третє, у 1917 р. засновники закладу називали його «Українським Народним Університетом у м. Києві», керівники – «Народним Українським Університетом» (зафіксовано у «Проспекті Народного Українського Університету» [45, с.11], виданому від імені ректора І.М.Ганицького і секретаря Ф.П.Сушицького у жовтні 1917 р.), використовувалася й інша назва – «Український Університет в Києві». Що ж стосується офіційної назви, зафіксованої у «Статуті», який цитують автори, то вона відмінна від наведених вище – «Київський Український Народний Університет». По-четверте, у документі записано, що «для обговорення і рішення питань з наукової й педагогічної діяльності Університету складається (утворюється. – Авт.) Рада професорів (на зразок Київського державного українського університету, утвореного влітку 1918 р. – Авт.) ...», у той час, як у діючому в 1917-1918 навчальному році народному університеті функціонував керівний орган під іншою назвою – Рада лекторів (про неї у «Статуті» не згадується зовсім). Наведені розбіжності пояснюються тим, що «Статут» стосується не існуючого, а того народного університету, який збиралися відкрити в столиці (але так і не відкрили!) восени 1918 р. після перетворення КУНУ у державний вищий навчальний заклад. Проєкт нового народного університету підтримала та частина української молоді, яка не мала завершеної середньої освіти, а також лектори без наукових ступенів і вчених звань.

Таким чином, поява у 1917 р. Київського українського народного університету була подією загальнонаціонального значення. Вона підсумувала тривалі в історичному вимірі зусилля українців мати свою вищу школу – осередок підготовки національно свідомих кадрів інтелігенції. Заснований з ініціативи прогресивних українських діячів заклад притягнув до себе розпорошену обставинами життя в Російській імперії професуру українського походження, сприяв реалізації її таланту, а науковий

пошук поставив на службу інтересам відроджуваної української нації. Студентство, яке навчалося за власні кошти, було академічно стараним, свідомим свого покликання, брало участь у різних національних культурно-просвітніх проєктах, захищало республіку зі зброєю в руках. Матеріально-технічна база навчального процесу поступалася тій, яку мали російські вищі школи в Україні, і потребувала значного вливання ресурсів, яких громадськість не могла дати. Університет діяв як приватна інституція і допомоги від держави не отримував, що викликало справедливі нарікання від української професури і студентів. Не маючи власного будинку, він змушений був послуговуватися за плату приміщеннями інших навчальних закладів, які знаходилися один від одного на значній відстані, що ускладнювало роботу колективу. Попри невирішені проблеми, статус неофіційної вищої школи, КУНУ довів, що українці можуть успішно реалізувати такий важливий національний проєкт, об'єднувати навколо нього свідому частину інтелігенції і суспільства, робити прорив у питанні, пов'язаному з їх майбутнім. Умовами такої реалізації стали демократичні свободи, принесені російською революцією, а також пробудження української нації, її великий творчий потенціал.

Список використаних джерел:

1. Ботанічний гурток Укр[аїнського] Народнього Київського Університету // Вісти природничої секції Українського Наукового товариства. – К., 1918-1919. – Т.1. – С.17.
2. Бурлака. Київський Державний Український Університет / Бурлака // Відродження: щоденна безпарт. демокр. газета. – К., 1918. – Жовтень. – Ч.153. – С.3.
3. Від Українського Народного Університету // Народна Воля: щоденна селянська газета. – К., 1918. – 1 березня / 14 березня. – №28. – С.3.
4. Гольденвейзер А.А. Из киевских воспоминаний (1917-1921 гг.) / А.А.Гольденвейзер: Архив русской революции. Изд. И.В.Гессееном. В 22 т. – М.: Терра; Политиздат, 1991. – Т.6. – С.161-303.
5. Горбань Т.Ю. З історії становлення українознавства (1917-1920 рр.) / Т.Ю.Горбань // Укр. іст. журн. – 1994. – №5. – С.68-74.
6. Грушевський А. Города Великого княжества Литовского в 14-16 вв. – К., 1917.
7. Грушевський О. Життє і творчість Т.Г.Шевченка (1814-1838) / Ол.Грушевський. – К., 1918. – 32 с.
8. Грушевський О. З економічного життя XVI в. / О.Грушевський // Україна. – К., 1917. – Кн.3-4. – С.5-18.
9. Грушевський О. З етнографічних студій Ів. Франка / О.Грушевський. – К., 1918. – 8 с.
10. Грушевський О. З мійського життя в полудневих замках у XVI в. / О.Грушевський // Україна. – К., 1918. – Кн.1-2. – С.38-45.
11. Грушевський О. З планів і думок Кирило-Мефод[іївського] братства / О.Грушевський // Літературно-науковий вісник. – К., 1918. – Кн.VI-VII. – С.89-95.
12. Грушевський О. З сучасної української літератури. – Ч.1: Українські повісті другої половини XIX в. / Ол.Грушевський. – К., 1918. – 208 с.
13. Грушевський О. Історичні твори Шевченка на лекціях історії / О.Грушевський. – К., 1918. – 32 с.
14. Грушевський О. Митні комори / Ол. Грушевський // Україна. – К., 1918. – Кн.1-2. – С.21-31.
15. Грушевський О. Невільницький цикл творів Т.Шевченка / О.Грушевський // Літературно-науковий вісник. – К., 1918. – Кн.2-3. – С.15-21.
16. Грушевський О. Пантелеймон Куліш / О.Грушевський // Шлях. – К., 1918. – №2. – С.29-33.

17. Грушевський О. Стежки і шляхи української науки / Ол. Грушевський // Літературно-науковий вісник. Річник XIX. – К., 1918. – Т.LXX. – Кн.IV-VI: квітень-червень. – С.126-133.
18. Грушевський О. Сучасне українське архівознавство / О.Грушевський // Україна. – К., 1918. –Ч.1-2. – С.81-90.
19. Грушевський О. Український Народний Університет / Ол. Грушевський // Літературно-науковий вісник. Річник XVIII. – К., 1917. – Т.LXVIII. – Кн.V-VI. – Падолист – грудень. – С.320-326.
20. Грушевський О. Шевченківська література за останні роки / Ол. Грушевський // Україна. – К., 1917. – Кн.1-2. – С.116-127.
21. Грушевський О. Український Народний Університет / О. Грушевський // Шлях. – К., 1918. – Ч.2. – лютий. – С.55-59.
22. Державний архів міста Києва.
23. Державні й народні українські університети // Поділля. – Кам'янець-Подільський, 1918. – 2 квітня (20 березня). – Ч.17. – С.2.
24. Довідник з історії України. А-Я. Вид.2-е, доопр. і доп. – К.: Генеза, 2001. – 1136 с.
25. Дорошкевич О. Проф. Кость Широцький / Ол. Дорошкевич // Вільна Українська школа. – К., 1919. – Ч.1-3. – Серпень-жовтень. – С.62-63.
26. Зеньковський В. Пять месяцев в власти (15 мая – 19 октября 1918 г.): воспоминания / Василий Зеньковский; публ. текста и редакция М.А.Колерова. – М.: Крутицкое Патриаршее Подворье, 1995. – 240 с.
27. Ігнатієнко В. Про Київський Народний Університет // Громада: громадсько-політичний і літературний журнал. – К.,1919. – №4-5. – С.7-8.
28. Козаченко А. Наука історії України, Росії за рр.1917-1927 в УСРР / А.Козаченко: Бібліографія історії України, Росії та українського права, краєзнавства й етнології за 1917-1927 роки. (Огляд): бібліограф. зб.; склала бібліограф. комісія Наук.-досл. катедри історії україн. культури ім. ак. Д.Багалія в Харкові 1929 р. – Харків: Держ. вид-во України, 1930. – С.11-21.
29. Колпакова О.В. Український державний університет у Києві (1917-1920 рр.) / О.В.Колпакова // Укр. іст. журн. – 1993. – №7,8. – С.30-36.
30. Ляхоцький В.П. Роль І.Огієнка у фундації Українського Народного Університету / В.П.Ляхоцький: Історія України: маловідомі імена, події. Факти: зб. ст. – К.: Рідний край, 1999. – Вип.5. – С.193-206.
31. Ляхоцький В. Тільки книжка принесе волю українському народові... Книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / Володимир Ляхоцький. – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2000. – 664 с.: іл.
32. Мельник Е.М. Діяльність Культурно-просвітньої комісії Київського українського народного університету (травень – липень 1918 р.) / Е.М.Мельник // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К.: Видавн.-поліграф. центр «Київ. ун-т», 2002. – Вип.62. – С.38-41.
33. Огієнко І. Вчимося рідної мови: нариси про мову вкраїнську / Іван Огієнко. – К., 1917. – 32 с.; К., 1918. – 48 с.
34. Огієнко І. Краткий курс украинского языка / И.Огієнко. – К., 1918. – 240 с.
35. Огієнко І. Курс украинского языка / И.Огієнко. – К., 1918. – 325 с.
36. Огієнко І. Рідна мова в українській школі / Іван Огієнко. – К., 1917. – 32 с.
37. Огієнко І. Українська граматики: основи вкраїнського правопису / Іван Огієнко. – К., 1918. – Ч.1. – 48 с.; Ч.2. – 112 с.
38. Огієнко І. Українська культура: академічна промова на одкритті Українського Народного Університету в Києві / Іван Огієнко. – К., 1917. – 31 с.
39. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу: курс, читаний в Українськiм Народнiм Університетi; з 126 малюнками і портретами українських культурних діячів / Іван Огієнко. – К.: Вид-во Є.Череповського, 1918. – 272 с.

40. Онопрієнко В.І. Осередки національного відродження. Українські університети в 1917-1919 рр. / В.І.Онопрієнко // Вісник Академії наук України: науковий та громадсько-політичний журн. Президії АН України. – К., 1992. – №2. – С.77-87.
41. Перший місяць // Університетські вісти. – К.: Український університет в Києві, 1917. – №1. – С.1-2.
42. Пилипчик П. Український університет / П.Пилипчук // Українська республіка. – К., 1917. – 15-30 жовтня. – №1-2. – С.3.
43. Постернак С. Із історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917-19 рр. / С. Постернак. – К.: Печатня видавн. тов-ва «Друкар», 1920. – 127 с.
44. Проспект Народного Українського Університету // Університетські вісти / Український Університет в Києві. – К., 1917. – №1. – С.11-12.
45. Русова С. Мої спомини / Софія Русова. – Львів: Видавн. кооператива «Хортиця», 1937; К.: Україна-Віта, 1996. – 208 с.
46. Сірополко С. Історія освіти на Україні / Степан Сірополко. – Львів, 1937. – 174 с.
47. Справоздання про Київський Укр[аїнський] Нар[одний] Ун-т // Відродження: щоденна безпарт. демокр. газета. – К., 1918. – 27 (14) липня. – Ч.97. – С.3.
48. Сушицький Ф. Методи українознавства / Ф.Сушицький // Вільна Українська школа. – К., 1917. – №3-4. – С.135-140.
49. Сушицький Ф. Народність в творах Т.Шевченка / Ф.Сушицький // Вільна Українська школа. – К., 1918. – №2. – С.13-18.
50. Сушицький Ф. Принципи українознавства / Ф.Сушицький // Вільна Українська школа. – К., 1917. – №2. – С.13-18.
51. Сушицький Ф. Про вищі українські школи на Україні / Ф.Сушицький // Вільна Українська школа. – К., 1917. – №2. – С.109.
52. Сушицький Ф. Релігійні мотиви в творах Шевченка / Ф.Сушицький // Вільна Українська школа. – К., 1918. – №2. – С.18-21.
53. Українська Центральна Рада: док. і матеріали. У 2 т. – К.: Наук. думк., 1997. –Т.2: 10 грудня 1917 р. – 28 квітня 1918 р. – 424 с.
54. Українознавство і загальні дисципліни // Університетські вісти / Український університет в Києві. – К., 1917. – №1. – С.2-3.
55. Укр[аїнський] ун-т в Катеринославі // Відродження. – К., 1918. – 25 (12) травня. – Ч.46. – С.7.
56. Український Народний Університет // Поділля. – Кам'янець-Подільський, 1918. – 26 (13) березня. – Ч.11. – С.3.
57. Урбанский В.М. Дмитрий Граве и время / В.М.Урбанский. – К.: Наук. думк., 1998. – 272 с.
58. Ф.П. Дещо про удержавлення Українського Народного Університету / П.Ф. // Наше слово: рада Київ. тов-ва лікарських помішників і помішниць. – К., 1918. –Ч.1: травень. – С.7.
59. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України.
60. Широцький К. Киев: путеводитель / К.Широцький. – К.: Изд-во В.С.Кульженко, 1917. – 346 с.
61. Широцький К. Коліївщина (Гайдамаччина в 1768 р.) / К.Широцький. – К.: Час, 1918. – 48 с.
62. Широцький К. Кольорові папери / К.Широцький // Книгар. – К., 1918. – Ч.12-13. – С.691-694.
63. Широцький К. Музика й співи на Україні / К.Широцький // Календар на рік 1918. – К.: Вид-во благодійн. тов-ва, 1918. – С.67-71.
64. Широцький К. Про академію мистецтва / К.Широцький // Вільна Українська школа. – К., 1917. – №3-4. – С.192-194.
65. Широцький К. Про публікацію Солнцева «Киевский Софийский Собор» в «Древностях Российского государства, 1871-1887 гг.» / К.Широцький // Україна. – К., 1917. – Кн.1-2. – С.128-132.

66. Широцький К. Старовинне мистецтво на Україні / К.Широцький // Дорощкевич Ол., Білецький Л. Хрестоматія по історії української літератури. – В.: Вид-во тов-ва «Криниця», 1918. – Ч.1. – С.85-97.
67. Широцький К. Хто був автором плану Київа 1638 р.: Записки історичної і фіольогічної секції Українського Наукового Товариства за 1918 р. – К., 1918. – Кн.XVII. – С.98-102.
68. Широцький К. Церковний обряд на Україні / К.Широцький // Календар на рік 1918. – К.: Вид-во благод. тов-ва, 1918. – С.13-23.
69. Широцький К. Церковні стародруки / К.Широцький // Книгар. – К., 1918. – Ч.14. – С.809-814.

On the basis of archival and published sources and also works of Ukrainian researchers, the complex of organizational, staff, educational and methodical issues connected with the activity of Kyiv Ukrainian Public University – the first national Ukrainian establishment of higher education in 1917-1918 – was considered.

Key words: Kyiv Ukrainian Public University, lecturers, students, curriculum, the Ukrainian language, the Ukrainian study, library, educational process, scientific research.

Отримано: 14.10.2009

УДК 94(477)«1917»+821.161.2(092)

А. І. Машталір

ТАРАС ШЕВЧЕНКО ЯК СИМВОЛ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРотьБИ УКРАЇНЦІВ У 1917 РОЦІ

В статті висвітлюється постать Т.Г. Шевченка як символ боротьби і нескореності українського народу. Подаються відомості про національно-культурне піднесення українського народу, святкування днів «Кобзаря» в різних куточках України.

Ключові слова: Тарас Шевченко, національно-визвольна боротьба, «Прогресс», маніфестація.

Геній Т.Г. Шевченка є однією із найбільших цінностей українського народу, важливою складовою світової культури, демократичного руху. Високий гуманізм творчості Шевченка став особливим зразком українського духовно-національного менталітету, прапором національно-визвольної боротьби, основою ідеології українського державотворення. Особливо яскраво це проявилось в добу Української революції 1917-1920 рр. [6, с. 84].

«Білою плямою» української історіографії залишається питання про роль Т. Шевченка як символу подій Української революції. Національних організацій, що відновили свою діяльність у 1917 році, за відсутності спеціальних досліджень з цієї проблематики, тільки частково перебувало у полі наукового інтересу істориків не тільки України, а й еміграції. Що стосується сучасних дослідників, то побічно опрацьовували тему, з'ясовували В.Ф. Верстюк [4], О.М. Завальнюк [5], О.Б. Комарницький [6], В.С. Лозовий [7], Г.Я. Сергієнко [10], Ю.В. Телячий [11] та інші.

Піднесення національної свідомості розпочалося не з подій, які відбувалися у березні в Києві (маніфестація 19 березня), а раніше, в Петрограді. Все українське населення столиці, особливо бідне зібралось для великої